



## QARZ SHARTNOMASI VA UNING KREDIT SHARTNOMASI BILAN O'XSHASH HAMDA FARQLI JIHATLARI

**Toshkent viloyati yuridik  
texnikumi o'quvchisi  
Toshmurodova Shohista  
Abdurasul qizi**

**Annotatsiya:** ushbu maqolada fuqarolik huquqida vakillik institutining ahamiyati, vakillik tushunchasi, vakillikning mazmun-mohiyati, vakillikdan kelib chiqadigan munosabatlar, vakillikning vujudga kelishi va bekor bo'lishi yoritiladi.

**Kalit so'zlar:** vakillik, vakillikning vujudga kelishi va bekor bo'lishi, umumiy vakillik, maxsus vakillik, jamoat vakilligi, shartnomaviy vakillik, qonuniy vakillik.

Qarz shartnomasining tushunchasi haqida gapirganda avvalo qonun hujjatlariga muvofiq nimalar qarzga berilishi mumkinligi xususida to'xtalib o'tish lozim. Umumiy qoidaga ko'ra fuqarolik muomilasidan chiqarilmagan ashyolargina shartnoma munosabatalarining obyekti bo'lishi mumkin. Fuqarolik qonunchiligida qarz shartnomasining obyektlariga nisbatan quyidagi talablar qo'yiladi:

1. Obyektning fuqarolik muomalasida bo'lishi;
2. Shartnoma predmeti pul yoki turga xos alomatlari bilan belgilanadigan ashyolar bo'lishi;
3. Qarz beruvchining obyektg nisbatan mulkdorlik yoki ashyoviy huquqining mavjud bo'lishi.

Obyektlarning muomilada bo'lishi deganda, fuqarolik huquqlarining obyektlari erkin suratda boshqa shaxslarga berilishi yoki universal huquqiy vorislik (meros qilib olish, yuridik shaxsni qayta tashkil etish) tartibida yoxud boshqa usul bilan, agar ular muomaladan chiqarilmagan yoki ularning muomalada bo'lishi cheklab qo'yilmagan bo'lsa, bir shaxsdan ikkinchi shaxsga o'tishi mumkinligi tushuniladi.

Qarz shartnomasining predmeti bo'lib, nafaqat fuqarolik muomilasidagi obyektlar shu bilan birga pul yoki turga xos alomati bilan belgilanadigan ashyolargina bo'lishi mumkin. Bu ikki talabga javob beradigan fuqarolik huquqlarining obyektlari qarz shartnomasining predmeti bo'lishi mumkin.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, xususiy alomatlari bilan belgilanadigan ashyolar qarz shartnomasining predmeti bo'lishi mumkin emas. Zero, bunday ashyolar faqat o'zigagina xos bo'lgan belgilarga ega bo'lib, ularning iste'mol qilinishi natijasida butkul yo'q bo'lishi oqibatida qayta tiklash mumkin bo'lmaydi. Bu esa qarz shartnomasining asosiy talabi – bir yo'la yoki bo'lib-bo'lib, o'shancha summadagi pulni yoki qarzga olingan ashyolarning xili, sifati va miqdoriga baravar ashyolarni (qarz summasini) qaytarib berishni



amalga oshirib bo'lmaydi. Xususiy alomatlari bilan belgilanadigan ashyolarning bunday xususiyatlari ularni qarz shartnomasining emas balki ijara shartnomasining predmeti bo'lishi mumkinligini anglatadi.

Kredit shartnomasi bo'yicha bir taraf – bank yoki boshqa kredit tashkiloti (kreditor) ikkinchi tarafga (qarz oluvchiga) shartnomada nazarda tutilgan miqdorda va shartlar asosida pul mablag'lari (kredit) berish, qarz oluvchi esa olingan pul summasini qaytarish va uning uchun foizlar to'lash majburiyatini oladi.

Odatda, kredit deganda mulkdorning egaligida bo'lgan bo'sh turgan pul mablag'larini boshqa shaxslar tomonidan muayyan muddatga haq to'lash sharti bilan qarzga olish va qaytarib berish bilan bog'liq munosabatlar tushuniladi.

Kredit munosabatlari kredit beruvchi va kredit oluvchi o'rtasida vujudga keladi. Kredit munosabatlari quyidagi tamoyillarga amal qiladi:

- olingan pul yoki tovarlarni qaytarilishi;
- muayyan muddatning belgilanishi;
- shartnomada belgilangan foizlarni to'lash.

Qonun hujjatlariga muvofiq kredit tashkilotlari bo'lmagan tijorat tashkilotlarining kreditlashni amalga oshirishiga yo'l qo'yilgan hollarda kredit shartnomasi to'g'risidagi qoidalar bunday tijorat tashkilotlari amalga oshiradigan kreditlash munosabatlariga nisbatan qo'llanadi.

Kredit shartnomasi yozma shaklda tuzilishi shart. Yozma shaklga rioya qilmaslik kredit shartnomasining haqiqiy bo'lmashligiga olib keladi. Bunday shartnoma o'z-o'zidan haqiqiy bo'lmaydi.

Ta'kidlash lozimki, qarz va kredit shartnomalari o'rtasidagi umumiylik bilan birga, ular o'rtasidagi farqlar ham mavjud.

*Birinchi*dan, kredit munosabatlarida qarz munosabatlaridan farq qilib, har doim majburiy subyektlar – bank yoki kredit tashkilotlari ishtirok etishi lozim

*Ikkinchi*dan, kredit oluvchi olingan pul summasi uchun foizlar to'lashi shart

*Uchinchi*dan, qarz shartnomasi og'zaki tuzilishiga ham yo'l qo'yilsa, kredit shartnomasi faqat yozma shaklda tuziladi

Kredit shartnomasi, qarz shartnomasi kabi real emas, konsensual shartnoma hisoblanadi.

Kredit shartnomalarining sub'ektlari bo'lib kredit beruvchi va kredit oluvchi hisoblanadi. Kredit beruvchi sifatida shartnomada bank va kredit muassasalari ishtirok etadi. Kredit oluvchi sifatida yuridik shaxslar va fuqarolar (tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi fuqarolar) shartnomada qatnashishlari mumkin.

Hozirgi kunda kreditning bir necha turlari mavjud bo'lib, bular jumlasiga tijorat krediti, bank krediti, iste'mol krediti, davlat krediti, xalqaro kredit va shu kabilar.

Tijorat krediti bajarilishi uchun pul summalarini yoki turga xos alomatlari bilan



belgilanadigan boshqa ashyolarni ikkinchi tarafga mulk qilib topshirish talab qilinadigan shartnomalarda, agar qonun hujjatlarida boshqa hol belgilab qo'yilgan bo'lmasa, kredit berish, shu jumladan bo'nak, oldindan haq to'lash, tovarlarga, ishlar yoki xizmatlarga haq to'lashni kechiktirish va bo'lib-bo'lib to'lash shaklida kredit berish (tijorat krediti) nazarda tutilishi mumkin.

Amaliyotda tijorat kreditining quyidagi usullar qo'llaniladi: veksel usuli; ochiq schyot orqali berish; to'lovni ma'lum belgilangan muddatda amalga oshirgan sharoitda chegirma berish; mavsumiy kredit.

Taraflar bir tarafning kredit shartnomasi shartlari asosida turga xos alomatlari bilan belgilangan ashyolarni ikkinchi tarafga berish majburiyatini nazarda tutuvchi shartnomani tuzishlari mumkin. Ashyolarni kreditga berish to'g'risidagi shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, shartnomaning berilayotgan ashyolarning miqdori, assortimenti, to'liqligi, sifati, idishi va (yoki) o'ralishi haqidagi shartlari tovarlarni oldi-sotdi shartnomasi to'g'risidagi qoidalarga muvofiq bajarilishi shart.

FKning 748-moddasi birinchi qismida kredit berishning o'ziga xos ko'rinishi tijorat krediti va muayyan vaziyatlarda oldindan haq to'lash usullarining kredit sifatida e'tirof etilishi sharti nazarda tutilgan. Unga ko'ra, ikki turdagi shartnomalar:

1) bajarilishi uchun pul summalarini mulk qilib topshirish talab etiladigan shartnomalar;

2) turga xos alomatlari bilan belgilanadigan boshqa ashyolarni ikkinchi tarafga mulk qilib topshirish talab qilinadigan shartnomalarda quyidagi shakllarda pul summalarini berish tijorat krediti sifatida e'tirof etiladi:

- kredit berish;
- bo'nak berish;
- oldindan haq to'lash;
- tovarlar, ishlar yoki xizmatlarga haq to'lashni kechiktirish;
- bo'lib-bo'lib haq to'lash.

Biroq bu holatlar qonun hujjatlarida boshqa hol belgilab qo'yilmagan bo'lsa, tijorat krediti sifatida baholanadi.

### Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. -T.: O'zbekiston, 2003. 44 b.
- 2.Ergashev V.Yo. O'zbekiston Respublikasida mulk huquqining dolzarb muammolari va rivojlanish istiqbollari. – T.: TDYuI, 2009. –B.239.
- 3.Yuldashev J.I. Aksiyadorlik jamiyatlari – yuridik shaxs sifatida. –T.: 2005. –B.320.
- 4.Baratov M.X. Davlat mulk huquqi. – T.: TDYuI, 2008. -B.320.
- 5.Imomov N. Fuqarolik huquqida muddatlar va da'vo muddati. Monografiya. –T.: TDYuI, 2005. -B.123.



6. Mualliflar jamoasi. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga sharh. 1-jild. –T.: Vektor-press, 2010. -B.816.
7. Raxmonqulov H. Bitimlar. –T. TDYuI, 2010. -B.122.
8. Rahmonqulov X. Majburiyat huquqi. –T. : TDYuI. 2005. -B.306.
9. Rahmonqulov H. , Ro‘zinazarov Sh. , Oqyulov O. , Azizov X. , Imomov N. Xususiy mulk ob’ektlarining huquqiy maqomi. –T. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi amaldagi qonun hujjatlari monitoringi instituti, 2007. -B.220.